

Pääkohdat Suomen Historiallisen Seuran lausunnosta koskien Tiedonhallintalakia

Suomen Historiallinen Seura (SHS) pitää tarpeellisenä julkisen hallinnon tiedonhallintaa koskevan lainsäädännön selkeyttämistä. Lausunnolla oleva lakiluonnos julkisen hallinnon tiedonhallinnasta on kuitenkin monella tapaa ongelmallinen ja liian yksityiskohtainen, eikä sitä SHS:n mielestä tule esittää nyky muodossaan eduskunnalle. SHS keskittyy lausunnossaan ainoastaan niihin kohtiin lakiesityksestä, jotka koskevat välittömimmin seuran jäsenistöä (so. historian tutkimusta ja opetusta).

SHS pitää perusteltuna sitä, että kautta lakiluonnoksen tieteellisen tutkimuksen edellytykset pyritään turvaamaan. SHS on kuitenkin huolissaan siitä, miten tämä käytännössä toteutuu, jos lakiluonnoksen mukaisesti julkisen hallinnon tiedontallennus- ja arkistointivastuu määritellään tiedonhallintayksikköjen tehtäväksi (33 §). Kansallisen koordinaation puutteen vuoksi tässä on vakava vaara, että ajastamme jää tuleville polville ja tulevaisuuden (historian) tutkimukselle satunnainen aineistokokonaisuus, jossa esim. kuntien välisten vertailujen tekeminen on mahdotonta. Lakiluonnoksessa korostetaan (aivan oikein) sitä, ettei ole tarvetta arkistoida monikertaisesti (samoja) yhteiskunnallisia oloja kuvaavia tietoaineistoja. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että vertailu esimerkiksi alueiden välillä olisi jatkossa mahdotonta.

Kansallisen kulttuuriperinnön kannalta arvokkaan aineiston tallentaminen mainitaan lakiluonnoksessa useissa kohdin (erit. 33 §), mutta miten tämän aineiston määrittely tulisi käytännössä tekemään, jää epäselväksi. Vaikka lakiluonnoksen mukaan tavoitteena on saada arkistointi kuvaamaan myöhemmille sukupolville yhteiskunnan tilaa ja kehitystä tietynä aikakautena, on näkökulma luonnostekstissä ylipäätään hallintoon painottuva ja makrotasolla. Tutkimuksen kannalta tärkeä

”arjen historiaa” ja ”mikrohistoriaa” kuvaava aineisto jäisi näin käytännössä arkistoimatta. SHS pitää erittäin tärkeänä, että tilastoinnin tausta-aineistoa arkistoidaan mahdollisimman kattavasti tulevaa tutkimusta varten. Laki johtaisi toteutuessaan siihen, että ajastamme jää yksipuolinen ja elittinen kuva jälkipolville. SHS ei pidä perusteltuna, että lakitekstissä määritellään yksityiskohtaisesti millaista aineistoa tulisi tallentaa, vaan lakitekstiin riittää toteamus, että turvataan tutkimuksen kannalta relevantin aineiston tallentaminen.

Lakiluonnoksen mukaan tiedonhallintalautakunnan elinkaari päätökset suhteutetaan kunkin tiedonhallintayksikön voimavaroihin: tämä johtaa pahimmillaan siihen, että aineistoa ei arkistoida yksinkertaisesti siksi, että arkistoinnin kustannukset ovat liian korkeat. Asiallisen arkistoinnin pitäisi olla eräs viranomaistoiminnan perustehtäviä, koska arkistointi on tärkeä osa hallinnon läpinäkyvyyttä: tämä pitäisi SHS:n mielestä näkyä selkeämmin lakitekstissä.

SHS ei pidä tarpeellisenä erillisen Tiedonhallintalautakunnan (7 §) perustamista. Seuran mielestä Kansallisarkistolla on jo nyt osaamista ja näyttöjä vastaavasta tehtävästä, toisin kuin luonnostekstin perusteluissa väitetään (35 §). Siksi Kansallisarkiston roolia tulisi pikemminkin vahvistaa eikä luoda päällekkäistä byrokratiaa.

Mikäli Tiedonhallintalautakunnan perustamiseen lakiesityksessä kuitenkin päädytään, tulisi sen kokoonpanoa ja tehtäviä selkeyttää huomattavasti. SHS:n mielestä lautakunnan kokoonpanon tulisi heijastaa myös puheenjohtajatasolla sisältöosaamista: puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan tulisi olla tiedonhallinnan, tutkimuksen ja/tai arkistoalan ammattilaisia. Lainsäädännöllinen osaaminen voidaan varmistaa esimerkiksi niin, että toisella sihteereistä tulee olla juristin pätevyys.

Tosin SHS:n mielestä on syytä miettiä, onko lakitekstissä ylipäänsä syytä määritellä tarkasti yksittäisen lautakunnan kokoonpanoa.

Tiedonhallintalautakunnan ja tiedonhallintayksiköiden välinen työnjako on lakiluonnoksessa epäselvä, samoin Kansallisarkiston (34 §) rooli näiden kahden elimen välissä. Luonnoksen mukaan Tiedonhallintayksikkö ei saa tuhota aineistoa, jos Kansallisarkisto katsoo, että yksikön arkistointiin liittyvä asia on ratkaistava Tiedonhallintalautakunnassa. Tiedonhallintayksiköiden tulee lakiluonnoksen mukaan toimittaa Kansallisarkistolle tiedonhallinnan muutossuunnitelma (11 ja 12 §), kun ne muuttavat ”olennaisesti” hallintoaan, palvelujaan tai tietojärjestelmiään. SHS ei näe muutossuunnitelman toimittamista riittävänä menettelynä turvaamaan yhtenäisen tietoaineiston säilymistä eri tiedonhallintayksiköissä. Näiltä osin lakitekstiä tulee selkeyttää.

Lakiluonnoksen mukaan Tiedonhallintalautakunta tekee päätöksiä tiedonhallintayksiköittäin. Näin esimerkiksi kullekin kunnalle tehtäisiin erikseen päätökset arkistoitavasta materiaalista, mikä on paitsi tehotonta, myös aiheuttaa edellä mainitun ongelman yhtenäisen tietoaineiston muodostumattomuudesta. Tämä johtuu siitä, että Tiedonhallintalautakunnan on käytännössä mahdotonta edes tunnistaa, mitkä aineistot ovat samoja, kun tiedonhallintayksiköiden tiedonhallintamallit (10 §) tulisivat todennäköisesti poikkeamaan merkittävällä tavalla toisistaan.

Tiedonhallintayksiköille asetetaan velvollisuudeksi myös henkilöstön koulutus. Tiedonhallinnan ja arkistoinnin koulutusvastuu on tällä hetkellä käytännössä yliopistoilla. Miten tämä todella mittava ja uusi perus- ja täydennyskoulutus aiotaan resursoida? Tämän hetkellä koulutusohjelmilla ei ole tähän resursseja. Lain jatkovalmistelussa tulisi pohtia tarkemmin koulutustarvetta ja sen resursointia.

SHS ei näe perusteltuna sitä, että tiedonhallintalaissa määritellään myös tutkimusaineistojen tallentaminen (37§). Luonnoksessa tutkimusaineistojen tallentaminen on luonteeltaan mahdollistavaa, mutta ei pakottavaa. Vaikka perusteet sinänsä ovat kohdallaan, tällaiselle ”mahdollistavalle” lainsäädännöllä ei SHS:n mukaan ole tässä vaiheessa tarvetta. Lisäksi esityksen mukainen tehtävien säilyttäminen yliopistojen eettisille toimikunnille on nykyresursseilla käytännössä mahdotonta.

Lopuksi: SHS näkee virheellisenä ja jopa loukkaavana tavan, jolla lakiluonnoksessa erotetaan tieteellinen tutkimus ja historiantutkimus toisistaan. Tiedemaailmassa tällaista perustelematonta eroa ei tehdä, eikä sitä ole mitään syytä tehdä myöskään suomalaisessa lainsäädännössä. SHS pitää kuitenkin tarpeellisena, että myös muun kuin tieteellisen historiantutkimuksen tekeminen turvataan tiedonhallintalaissa: tämä pitää sisällään sukututkimuksen ja historian harrastajien tekemän tutkimuksen.

Suomen Historiallisen Seuran hallitus